

ЗА МАГАРЕТАТА ПО СВЕТА И У НАС

гл. ас. д-р Р. Влаева, проф. д-р Г. Бързев

Отглеждането и използването на магаретата в България е с дълга история. Традиционно, те присъстваха почти във всеки личен двор по селата в близкото минало. Основното им предназначение в тези години беше като добър помощник на стопаните при обработка на малки земеделски площи, транспорт и носене на товар. Днес тази им роля е силно редуцирана и статистическите данни показват силно намаляване на броя им – около 35 000 индивиди за 2013 г. Тенденцията за намаляване на броя на магаретата е констатирана и в Европа, което е причина за разработване на проекти с оглед на съхраняване и консервиране на генетичните ресурси, специфични за съответните страни.

1. История и развитие на популацията магарета в световен мащаб и у нас

Предшествениците на съвременното магаре са Нубийското и Сомалийското дивни магарета. Останки от одомашнено магаре дават информация за съвместното му съжителство с човека още от дълбока древност – четвъртото хилядолетие преди новата ера. В сравнение с овцете, козите и говедата, магарето е одомашнено значително по-късно. Независимо от това, одомашненото магаре прави по-мобилни пастирските племена и променя културата на отглеждане на вече одомашнените животни. В тази му роля, както и по-широкото му използване в бита на човека, магарето се разпространява впоследствие в цял свят.

В настоящият етап, магаретата са 41 милиона, което на фона на конете (около 65 милиона) е значително голям брой (Табл.1). Предполага се, че броя на магаретата е много по-голям, отколкото са съобщенията в официалната статистика. Техният брой е в зависимост от икономическото състояние на

нацията, обработваемата земя, нарастване на цените на горивото и популярността им като домашни любимци.

Информационната система на ФАО (DAD – IS) съобщава за 189 породи магарета през 2011 година. В сравнение през 1995 година, те са били 77, а през 2000 година - 97. Бързото увеличение на броя на породите магарета се дължи преди всичко на по-голямото внимание на идентификацията и регистрацията им по проекти на ФАО. Така например във Франция до 1990 година е била известна само една порода – Поату, докато в момента има още 6 признати официално породи.

Разпределение на магаретата по континенти

Таблица 1

Регион	Брой породи	% от световната популация - 41 милиона
Африка	26	26,9
Азия	32	37,6
Европа /Кавказ	51	3,7
Латинска Америка/Карибите	24	19,9
Близък и Среден Изток	47	11,8
Северна Америка	5	0,1

Най-голям е броят на магаретата в Китай – 11 000 000, следват Пакистан, Етиопия и Мексико.

В нашата страна през изминалото столетие магаретата заемат сравнително голям дял от използваната жива теглителна сила. Успоредно със създаване на конезаводите са били организирани и магаревъдни секции.

В периода 1975 – 1995 г., като най-голям брой животни, използвани в това направление са магаретата. Те съставляват близо 70% от общия брой на използваните за работа животни. След този период, броят на магаретата се

редуцира значително не само в България – същата тенденция се наблюдава и в Европа.

В сравнение с началото на 20 век, броят на магаретата е значително по-малък от броя на конете – 494 557 бр. коне и 107 098 бр. магарета. Като проследим динамиката в развитието на двете популации, става ясно, че броя на конете расте до 1939 година, след което драстично конете намаляват, докато броят на магаретата се увеличава до края на века (Табл. 2).

Брой на коне, магарета и мулета за периода 1900/2013 година
Таблица 2

Година	Коне	Магарета	Мулета
1900 – 1905	494 557	107 098	8 889
1934	531 452	180 703	36 660
1939	614 406	169 390	34 335
1952	471 064	197 113	36 416
1960	333 813	241 676	34 037
1975	137 351	317 077	30 925
1985	118 089	348 769	27 196
1990	118 902	328 587	21 751
1995	133 045	275 627	15 855
2000	141 025	207 689	15 539
2005	135 000	90 000	9 500
2010	112 000	45 000	4 000
2013	58 000	35 000	3 000

Съвместното съществуване на човека и магарето датира от дълбока древност. Магаретата са известни със своята издръжливост и невзискателност към условията на отглеждане и използване.

В съвременния етап от развитието си аграрния сектор в България се характеризира с разпокъсаност на земята, след приключване на процеса на възстановяване на собствеността, остаряло оборудване и сгради, несъответстващи на изискванията на Европейския съюз. Според справка на МЗХ у нас 5,1 млн. хектара земя със селскостопанско предназначение са собственост на 2,4 млн. собственици. Този факт обяснява и причината за използване на жива теглителна сила при обработване на част от земята.

Резултатите от много проучвания показват, че броят на магарета през последните десетилетия значително е намалял, а средната възраст на популацията се е повишила. Половото разпределение е неравномерно. От гледна точка на производителността и по-лесното управление на животните при работа, стопаните предпочитат женски (58,7%) и кастрирани мъжки животни (18,4%). Внимание трябва да се обърне и на застаряването на популацията. Средната възраст е 10 години, като животни до 2 годишна възраст са едва 4%, 2 - 3г. - 12%, 4 - 7г. - 32%, 8 - 15г. - 58%, 16 - 20г. - 4%, а над 20 годишни - 2% от изследваните животни.

1.1. Биологични качества

В Аграрен факултет при Тракийски университет, гр. Стара Загора беше направено проучване на магаретата от три различни района на страната.

В таблица 3 са представени резултатите от статистическата обработка на включените в изследването четири телесни измерения. За височина при холката средната стойност е 119,8 см., като варирането е в границите от 99 см. до 148 см., при косата дължина на тялото средната стойност е 124 см. с вариране от 102 см. до 154 см., при обхват на гърдите средната стойност е 136 см. с вариране от 115 см. до 160 см. и при обхват на свирката 16 см. с вариране от 13 см. до 20 см.

**Стойности на телесните измерения при изследваните магарета
разпределени по райони.**

Таблица 3

	брой животни	Mean ± Std. Dev	Min.	Max.	Std. Error
височина при холката (h) в см.					
Обл. Кърджали	67	120,61±7,35	105,0	148,0	0,90
обл. Стара Загора	11	126,09±6,73	119,0	139,0	2,03
обл. София	18	112,94±7,21	99,0	123,0	1,7
ОБЩО	96	119,80±8,09	99,0	148,0	0,83
коса дължина на тялото (см.)					
обл. Кърджали	67	125,16±7,73	105,0	149,0	0,94
обл. Стара Загора	11	133,09±9,55	125,0	154,0	2,9
обл. София	18	117,06±8,83	102,0	136,0	2,08
ОБЩО	96	124,64±9,28	102,0	154,0	0,95
обхват на гърди (см.)					
обл. Кърджали	66	138,31±8,84	116,0	160,0	1,09
обл. Стара Загора	11	143,18±8,85	128,0	158,0	2,66
обл. София	18	126,78±7,81	115,0	139,0	1,84
ОБЩО	95	136,69±9,94	115,0	160,0	1,02
обхват на свирка (см.)					
обл. Кърджали	67	16,18±0,14	13,0	20,0	0,15
обл. Стара Загора	11	17,04±1,23	15,0	19,0	0,37
обл. София	18	14,75±1,09	13,0	17,0	0,26
ОБЩО	96	16,01±1,35	13,0	20,0	0,14

Сравнени по райони с най-голяма височина при холката са магаретата от район Стара Загора – 126,09 см., а с най-малка магаретата от район София.

Тенденцията за по-високи стойности на магаретата от район Стара Загора се запазва и при коса дължина на тялото – 133,09 см., следвани от магаретата от район Кърджали – 125,16 см. При обхват на гръдния кош и обхват на свирката с най-високи стойности са отново магаретата от район Стара Загора, съответно 143,18 см. и 17,04 см. следвани от магаретата в район Кърджали.

При направената екстериорна оценка на включените в изследването магарета, включваща и телесните измерения можем да заключим, че съвсем по естествен път магаретата в равнинните райони са с по-едър ръст и удължено тяло. Проучваните индивиди в този район показват вариране в размери при минималните и максималните стойности за височина при холката 20 см., а за дължината на тялото 29 см. Подобна е и тенденцията при останалите две телесни измерения.

Отчетената най-голяма височина при холката – 148,0 см. е в район Кърджали. В този район магаретата не се възпроизвеждат – там открихме само едно женско магаре. Основният начин за снабдяване с магарета е чрез закупуване от различни райони на страната, като стопаните предпочитат предимно кастрати.

Морфологичните особености на магаретата са обект на проучване от много автори. В таблица 4 са представени резултатите от проучванията на някои от тях. Сравнителният анализ показва, че за височина при холката с най-високи стойности са магаретата в Мароко – 139,5 см., следвани от тези, включени в нашето проучване.

Стойности на телесните измерения при магарета от различни проучвания
Таблица 4

признак	височина при холка (см)	коса дължина на тялото (см.)	обхват на гърди (см.)	обхват на свирка (см.)
автор				
<i>България</i>	<i>119,80</i>	<i>124,64</i>	<i>136,69</i>	<i>16,01</i>
Камерун	98,05	137,26	107,53	- - -
Мароко	139,50	139,80	151,00	19,60
Турция	99,10	103,00	111,50	13,40
Банат	105,00	121,00	- - -	- - -

За нашата популация стойностите на височина при холката, обхват на гърдния кош и обхват на свирката заемат второ място – съответно 119,8 см.; 136,69 см.; 16,01 см. Косата дължина на тялото при нашите магарета заема трето място след магаретата в Мароко и Камерун – съответно 139,8 см.; 137,26 см. ; 124,64 см

Сравнявайки получените от нас данни с тези в Турция, става ясно, че въпреки географската близост, нашите магарета се отличават със значително по-едър ръст и масивност от тези в Турция. Това е видно от твърде големите различия в данните по всички изследвани признаци представени в Таблица 4.

1.2. Екстериорни особености на местното магаре

В екстериорно отношение местното магаре е запазило своите характеристики, което показва, че използването на магарешки жребци от породите Мартина Франка и Кипърско магаре, не е повлияло върху основната част на популацията.

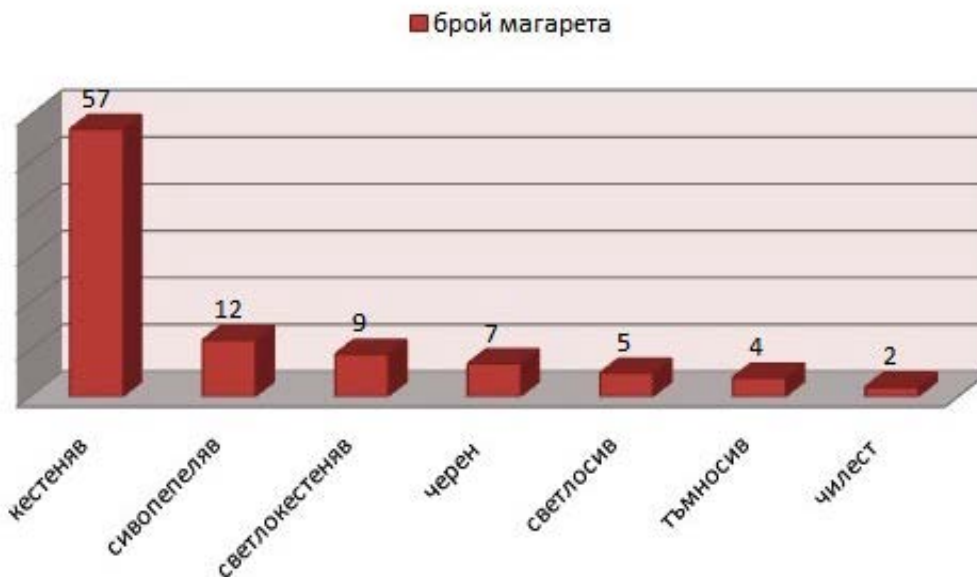
Индивидите от Българското местно магаре се характеризират с нисък ръст, средно 120 см, главата е груба, средно голяма със значително скъсена лицева и по-добре развита челна част. Очните орбити не са добре изразени, ушите са

големи (дълги), ноздрите средно широки, а бърните добре прилепнали. Главата е добре развита в дълбочина, което е видно от добре изразените крила на мандибулата и добре развитите дъвкателни мускули.. В сравнение с тялото, шията е къса, права и добре замускулена. Холката е почти равна, а гърбът и поясницата са равни, прави и силно удължени. Крупата е къса със слабо изразен наклон, много често равна. Гръдният кош е добре развит, дълбок и удължен, общо тялото е грубо, удължено, поставено на къси крайници със здрави връзки и сухожилия. Копитата са малки, стръмни и със здрав копитен рог.

Цвета на космената покривка е различен, като най-често повтарящи се са кестенявият и сивопепелявият. При сивият цвят се срещат характерните черни черти по гърба и плешката. Тези два цвята се срещат в нюанси от тъмнокестеняв до светлокестеняв и от тъмносив до светлосив. Черните и чилестите магарета са единични случаи. Ако потърсим връзка между цвета на косъма и ръста на магаретата, трябва да отбележим, че сивопепелявият цвят преобладава при по-ниските магарета. Този цвят е характерен за африканските магарета, които са с по-дребен ръст. Групиран по цветове, броят на магаретата е представен във фигура 1.

Фигура 1. Брой на магарета разпределени според цвета на космената покривка.

2. Работоспособност

Магаретата в настоящият етап от развитието на човечеството се използват в различни направления. Макар и силно редуцирани като брой в Европа и в нашата страна, те все още са добър помощник на човека. Въпреки бързото навлизане на малогабаритната техника в селските дворове, магаретата в много райони все още са предпочитани. Основно се използват за работа в частния двор, като с тях се орат и обработват малки площи, основно в зеленчукопроизводството (снимка 1).

Снимка 1

За обработка на малки площи има специално предназначени и адаптирани за магарета плугове (снимка 2), брани, окопвачки и други (снимка 3).

Снимка 2

Снимка 3

Също така, магаретата се използват и за транспорт, впрегнати в каручки на къси разстояния, но не са редки и случаите, при които те са единствената междуселищна връзка в отдалечени райони (снимка 4). Магарето е известно и със своята товароносимост. Запрегнати или натоварени те се използват и за транспорт на строителни материали (снимка 5 и 6), фуражи, дърва за огрев, както и различни видове товари в планинските и полупланинските райони (снимка 7 и 8). В сравнение с коня, то може да носи много по-голям товар в процент от живото си тегло (45-50%).

Снимка 4

Снимка 5

Снимка 6

Снимка 7

Снимка 8

Дългоухите животни са добър помощник и при паша на овце и крави (снимка 9).

Снимка 9

3. Млечна и месна продуктивност

Магарешкото мляко е познато на човечеството от дълбока древност.

Първите данни за лечебните качества на магарешко мляко са на Хипократ. В епохата на римляните то е било известно като лекарство за много заболявания, а в първата енциклопедия, в началото на новото летоброене, е описано като здравословна храна. Първите научни изследвания са направени през Ренесанса, след което в редица страни от Централна и Западна Европа то навлиза в бита на хората като здравословна храна и лечебно средство. Поради тази причина започва и целенасоченото отглеждане на магаретата във ферми. В тези ферми се отглеждат сравнително малък брой магарета, но има и изключения – най-голямата с 800 броя магарета е в Италия.

Производството на магарешко мляко е много специфично и значително се различава от специализираните видове животни за мляко. Основната разлика е в малкия обем на вимето и необходимостта, част от млякото да бъде оставено за бозаещите магаренца. В практиката, доенето се прави 3 часа след отделяне на магаренцата, три пъти на ден. Дневната продуктивност по литературни данни е 0,5 до 1,3 л, а лактационния период продължава 6-7 месеца.

В България има организирана ферма за магарета в област Сливен. В тази ферма магаретата вече са около 400 броя. Основна цел на фермата е съхранение и възстановяване на Българското местно магаре, както и производство на мляко и месо. От тази ферма на изложението в гр. Пловдив през 2018 год. бяха представени магарешко мляко, сирене и кашкавал. Производството на магарешко месо можем да наречем традиционно и не е новост.

В настоящият момент в България има учредена Развъдна Асоциация, която е подала документи в МЗХ и очаква лицензиране в близко време. По този начин

развъждането на породата „Местно магаре“ ще се осъществява контролирано, а включените в развъдния процес магарета ще бъдат идентифицирани и паспортизирани.. Основна цел на Развъдната програма е съхранение на генетичните ресурси, изграждане на генеалогична структура и увеличаване на популацията на магаретата в България. Актуалността на тази развъдна цел произлиза от всеобщото намаление на броя на магаретата в Европа и в частност в нашата страна, както и от интереса към тях, свързан с тяхната млечна и месна продуктивност.

4. В бита и традицията на българската нация

Освен за работа и за биопродукти, магарето намира място и в традиционните празници на българската нация. Пример за това е Био ралито в град Гурково (снимка 10 и 11).

Снимка 10

Снимка 11

То представлява ежегодно състезание с магарета в различни дисциплини. Идеята за „Био рали“ се ражда през 1971 г. в софийската квартира на трима младежи от Гурково – Стоян Богданов, Иван Рунтев и Илия Тодоров (снимка 12). Те обещават на свои състуденти незабравими преживявания в родното си

село. Така на 10 септември организират в Гурково първото в света био рали – надбягване с изрисувани, автентични каручки с впрегнати магарета (снимка 13).

Съдийски състав на първото био рали в с. Гурково край р. Лазово, 1971 г

Второ издание на ралито, 1972 г.

Снимка 12

Снимка 13

В Гурково се намира и единственият в света Музей на магарето. В него е подредена изложба на различни аксесоари , които са в помощ на клепоухия домашен любимец. Музеят на магарето е пряко свързан с традиционното „Био рали“ донесло популярност на община Гурково. Музеят съществува от началото на био ралито и е първия в Европа музей на магарето.

В музея се съхраняват: етнографски кът с експонати от 19 век до наши дни, фотоизложба с над 400 снимки от първото до последното издание на състезанието, сбирка на награди, знамена и медали от ралито през годините, информационни диплянки и видео материали, препарирани магаре , аксесоари, свързани с отглеждането и използването на магарето – каручки, самари, кошуми, дисаги, юзди, рала, дикани и други.